

BARTÓK BÉLA ZENEPEDAGÓGIAI ELVEI, MŰVEI ÉS AZOK HELYE, SZEREPE A KÖZOKTATÁSBAN (IS) SZLOVÁKIÁBAN A 21. SZÁZADBAN

Bevezető

Jelen tanulmány Bartók Béla gazdag alkotómunkásságának egy szegmensét tárgyalja, fókuszálva azon szlovákiai kapcsolódási pontokra, amelyek a zene-pedagógia, az edukáció lehetőségeit taglalják a közoktatás és a széles közön-ség szempontjából az utókor számára a 21. században.

Bartók Béla zenepedagógiai elvei

Bartók Béla alkotómunkásságában az oktató-nevelő szándék fontos helyet és szerepet kapott. A gazdag népzene gyűjtő, zenetudományi, zeneszerzői, koncertező tevékenysége mellett ugyanis jelentős pedagógiai munkát is folytatott. Tette ezt mindenekelőtt tanárként, de zeneszerzőként, zongoramű-vészként, kiadói munkájával egyaránt.

Bartók csaknem három évtizedig (1907-től) tanított a budapesti Liszt Ferenc Zeneakadémián. **Tanítási módszere** a precizitás, a következetesség, a pontosság szellemében született.¹ Bartók a szóbeli magyarázat helyett inkább az *előjátszás módszerét* alkalmazta. Fő pedagógiai eszméje a zenemű komplex megközelítése és interpretálása, mint egységes egészé. Az órákon nem foglalkozott külön skálázással és technikai gyakorlatokkal. Technika

¹ Bartók tanításáról növendékei, pl. Székely Júlia, Hernádi Lajos, Albrecht Sándor visszaemlé-kezései adnak hű képet. Úgyszintén a szlovákiai származású Pásztory Ditta, aki előbb Bartók zeneakadémiai növendéke volt, majd 1923-ban (második) felesége lett és élete végéig a Bartók művek autentikus tolmácsolója, népszerűsítőjeként tevékenykedett.

alatt a zenei gondolatok kifejezését értette, így az egyes előadási és technikai problémákat teljes mértékben összekapcsolta. Figyelme a zenemű tartalmának megértésére és a lehető legkifejezőbb tolmácsolására irányult. Fokozott figyelmet szentelt a zenemű, azaz a zenei szöveg pontos elsajátításának. Ami az előadást magát illette, a színes és sokoldalú interpretáció híve volt, melynek háttérében az ún. dialektikus törvény keresendő, amelyet Bartók a népdalgyűjtés közben fedezett fel. E törvény az állandó megújulást és változást jelentette. Mint vallotta, a népzene hasonlít az élőlényhez, minden percben, minden pillanatban változik. E tapasztalat alapján hangsúlyozta növendékeinek, hogy *„soha nem mondd el ugyanazt a gondolatot kétszer egyformán, ugyanazokkal a szavakkal, ugyanazzal az intonációval.“* (Székely, 1978, p.48.) Bartók tanárként tehát a zenei gondolatok pontos, de színes kifejezését hangsúlyozta, és az előadott művek maximális érthetőségére törekedett.

Bartók további nevelői célzatú tevékenysége **a kiadói munkában** valósult meg. Figyelemreméltó, hogy a gazdag zeneszerzői, népzene gyűjtői tevékenység és a hangversenyezés mellett időt és energiát fektetett a magyarázó jegyzetekkel ellátott „klasszikus“ művek kiadásába. A legjelentősebb kiadások közé J. S. Bach művei, D. Scarlatti szonátái, J. Haydn, W. A. Mozart, L. van Beethoven válogatott szonátái, F. Chopin keringői tartoznak. A pedagógiai instrukciókkal ellátott kiadások Bartók gazdag zenepedagógiai tapasztalatait tükrözik, melyekre jellemző a pontosság és precizitás. Az állítást, mely szerint Bartók nem szívesen tanított, a következetes és alapos kiadói munkája is cáfolja.

Bartók zenepedagógiai hatása jelentős mértékben **zeneszerzői munkájában** nyilvánult meg. Mint ismeretes, gyermekeket nem tanított zongorázni, csupán saját fiát, Pétert, viszont a kezdő zongoristák nevelésének, oktatásának problémája iránt fokozott érdeklődést tanúsított. Többek között ez ösztönözte a pedagógiai küldetésű zongoraművek megírására, melyek kiemelkedő helyet foglaltak és foglalnak el manapság is a zeneoktatásban. A *népbe vetett hite nem kerülte el a gyermekeket, az ifjú generációt, az utókor jövőendő képviselőit sem* – vallotta a mester elsőszülött fia, ifj. Bartók Béla. Kitűzött célja tehát arra irányult, hogy olyan értékes műveket írjon, amelyek zenei, tartalmi és előadási szempontból egyaránt megfelelő, értékes anyagot nyújtanak a tanulók részére. *„Már zeneszerzői pályám legelején az az eszmém támadt, hogy könnyű darabokat írok a zongorázni tanulók számára. Ezt az eszmét zongoratanári tapasztalatom sugallta: mindig úgy éreztem, hogy kivált*

a kezdők számára rendelkezésre álló anyagnak nincs valódi zenei értéke, igen kevés mű kivételével – ilyenek például Bach legkönnyebb darabjai és Schumann Jugendalbuma. Úgy gondoltam, ez kevés, ezért több mint harminc évvel ezelőtt magam is megpróbálkoztam könnyű zongoradarabok írásával. Abban az időben a lehető legjobb megoldás népi dallamok felhasználása volt. Népi dallamoknak általánosságban nagy a zenei értéke [...]“ (Bartók, 1980, 91.p.)

A *Gyermekeknek* című 85 népdalfeldolgozásból álló zongoraciklus kötetei (1908-1909) kis terjedelmű, de zenei anyagukban értékes műveket tartalmaznak. Mikor Bartók ezekből tanított „nem is tanította, inkább mutogatta, rakosgatta őket, gyöngéden, óvatosan, mintha törékeny értéktárgyak volnának [...] valami fátyolos gyöngédség vegyült hangjába, midőn e négykötetes műalkotás címét kiejtette [...] tőle magától meg is tudtam, hogy minden zongoraműve közül e négykötetes mű áll hozzá legközelebb. Itt egymásra találtak azok, akiket a legjobban szeretett: a paraszt és a gyermek, utóbbinak ajándékozva mindama kincseket, melyeket előbbtől kapott.“ (Székely, 1978, 90.o.) Az első kötet 42 magyar, a második 43 szlovák népdalfeldolgozást tartalmaz. Ezekben a népdalfeldolgozásokban a szerző a nép sajátos zenei anyagával, dallamaival, hangszereivel, népszokásaival ismerteti meg a zongorázni, zenélni tanulókat. A feldolgozott népdalok között sok a gyermekjáték, de a paraszti élet különféle eseményeire is találunk példákat.²

A népzene hatása Bartókot egész életpályáján végigkísérte, amiről a *Mikrokozmosz* c. ciklusban (1926-1939) is tanúbizonyságot tett. Itt a különböző népek zenéinek jellegzetes dallamvilága, ritmikája, hangulata van jelen. Mindennek ellenére a Mikrokozmoszban mindössze öt eredeti népdaltéma található, a darabok többsége a népzene sajátos nyelvezetének szellemében íródott. „A Mikrokozmoszban megtalálhatók a kelet-európai és az Európán kívüli népek zenéjének elemei is. Bartók sok művében vegyülnek egymással a

2 A sorozatban feldolgozott népdalok több forrásból származnak. A magyar dalok egy részét Bartók saját maga gyűjtötte, de feldolgozásra került tíz dal Kiss Áron 1981-ben megjelent *Gyermekjáték* gyűjteményéből, kettő pedig Kodály Zoltán gyűjtéséből. További hat dallamot általánosan ismert dallamként tüntetett fel. A szlovák népdalok egy részét Bartók a saját Nyitra és Gömör megyei gyűjtéséből merítette, további húsz dallamot a *Slovenské spevy* (Vydávajú Priatelja Slovenských Spevov. Turč. sv. Martin 1880, 1890? Tlačou Kníhtlačiarskeho učastinárskeho spolku) c. kiadványból, hármat Medvecký Detva monográfiájából (1905-ben adta ki Karol Salva Könyvnyomdászata Rózsahegyen) és egyet Schneider-Trnavský szlovák népdalgyűjteményéből (*Sbierka slovenských ľudových piesní pre stredný hlas a klavírový sprievod. II. sväzok*).

különböző népek zenéjének ritmikai és melodikai fordulatai, nem egy művében nyilvánvaló a szándék, hogy ily módon juttassa kifejezésre a népek testvérré válásának gondolatát.“ (Frank, 1994, 28.p.) A *Mikrokozmosz* a zongorapedagógia egyik legjelentősebb műve, melyet Bartók kisebbik fiának Péternek írt. A mű címe *kis világot* jelent. Összesen 153 darab és 33 technikai gyakorlat alkotja hat kötetbe sorolva, melyekben az egyes darabok, gyakorlatok nehézségi fokuk alapján vannak összeállítva, az első lépésektől fokozatosan magas szintre emelve, tehát „zongoraiskola“ szerűen. Nem képeznek zárt, összetartozó ciklust. Bartók maga is szabadon válogatott ezek közül a darabok közül, amelyeket rendszeresen tűzött koncertjeinek műsorára, leggyakrabban az 5. és 6. kötetből. A szerző a *Mikrokozmosz* előszavában a pedagógusok és tanulók figyelmét az együttmuzsikálás, vagyis a kamara-játék lehetőségeire, továbbá az éneklés fontosságára is felhívta. Véleménye szerint *„minden hangszertanításnak tulajdonképpen a tanulók énekelteséből kellene kiindulnia. Ha ez így történik, akkor semmi különös nehézséget nem okoz ilyen ének-zongora számok betanulása.*“ (Bartók, 1989, 3-4.p.) A *Mikrokozmosz*ban a legegyszerűbb kis kompozíciók is értékes zenét tartalmaznak, amely nemcsak a zongorázni tanuló kisgyerek számára jelent élményt, de a „Bartók-zenével“ ismerkedő felnőtt hallgató részére is. Ez a hat füzetből álló sorozat *zenei atomokból összeálló teljes világgép. Olyan univerzális alkotás, amely magába foglalja Bartók zenéjének, s egyúttal a zenetörténet különböző korszakainak minden fontosabb stílusjegyét* (Frank, 1994).

Kezdetben Bartók csak zongoraműveket írt a gyermekek számára. Ennek példái a *Kezdők zongoramuzsikája*, *Kilenc kis zongoradarab*, *Gyermekeknek*, *Mikrokozmosz*, majd később megszületett a *44 duó két hegedűre*, valamint a *27 két- és háromszólamú egyenemű karok*.

A *44 duó két hegedűre* (1931) sorozatot *Erich Doflein* német zenetanár ösztönzésére írta Bartók. Ugyanolyan céllal készült, mint a *Gyermekeknek* című sorozat: hadd jussanak a tanulók a tanulás első néhány évében olyan előadási művekhez, amelyekben a népi zene keresetlen egyszerűsége annak dallambeli és ritmusbeli különbségével együtt megvan – vallotta a szerző. Anyagában viszont gazdagabb forrást nyújt a tanulóknak, mint a *Gyermekeknek*, mivel a magyar és szlovák népdalokon kívül még román (9), rutén (4), arab (1) és szerb (1) népdalfeldolgozást is tartalmaz. A zenei és zene-pedagógiai életre jelentős hatást gyakorolt Bartók *27 két- és háromszólamú egyenemű karok* (1935) című sorozata is, melyet *Kodály Zoltán* ösztönzésére

írt. E kórusmű egyes darabjai a népzeneire csupán a népi szövegeken keresztül épültek. „Szólt ő már a gyermekekhez jópár éve: zongorán, majd újabban hegedűn [...] De hány magyar gyermek él, különösen manapság, oly szerencsés helyzetben, hogy zongorához, vagy hegedűhöz juthat? A nagy tömeg önzetlenül nő fel, számára mindaz a kincs, amit a hangszerek birodalma rejt, hozzáférhetetlen. Ehhez az árva gyermektömeghez szól most Bartók [...] Mély logika van abban, hogy a szobában nőtt városi gyermekhez a magyar mezők levegőjét juttatta el – hangszeres gyermekdarabjai népzenet szólaltatnak meg-, most a zenén kívül élő gyermekvilághoz, a népi szövegeken keresztül is, de a maga egyéni nyelvéen szól. Ezt a nyelvet azonnal megérti, magáénak érzi a gyermek [...] Milyen boldog lehetne a magyar gyermek, s micsoda emberré nőhetne, ha csak ilyenek szólnának hozzája“ – foglalta össze Kodály Zoltán Bartók e kórusműveit (Kodály, 1974, 441. p.).

Bartók pedagógiai munkásságát és oktató-nevelő célzatú műveit tárgyalva nem hagyható említésen kívül az a szerzeménye, melyet Kodály Zoltánnal közösen készítettek, mégpedig célirányosan a széles közönség „zenei művelésének“ céljával. Ez a *Magyar népdalok* (1906) c. mű, amely az első népdalfeldolgozásokat tartalmazó kiadványként látott napvilágot.³ A szerzőpáros célja e kiadvány segítségével a népzene széleskörű megismertetése és a népzenei hagyományok népszerűsítése, valamint a közönség zenei ízlésének „finomítása“, formálása. Ezért a népdalokat könnyen befogadható egyszerű zongorakisérettel látták el, valamint a kötet elé tartalmas magyarázó előszót csatoltak: „*Népdalok kiadásának kétféle a célja, kétféle a módja. Egyik cél, hogy minden, a néptől került dal együtt legyen [...] A másik cél, hogy a nagyközönség megismerje és megkedvelje a népdalt. [...] Válogatni kell a javából, és valamilyen zenei feldolgozással közelebb vinni a közönség ízléséhez. Kell rá a ruha, ha már behozzuk a mezőről a városba. Akár énekkarra, akár zongorára dolgozzunk, a kíséret mindig csak az elveszett mezőt és falut igyekezze pótolni [...] Eltart még soká, míg elfoglalják az őket megillető helyet házi és nyilvános zenei életünkben. A magyar társadalom túlnyomó része még nem elég magyar, már nem elég naiv és még nem elég művelt arra, hogy ezek a dalok közelebb férközzenek a szívéhez. A magyar népdal a hangversenyteremben különösen hangzik ma még. Hogy egy sorba kerüljön a világirodalom remekeivel és a külföldi népdallal. De megjön az ideje ennek is. Mikor majd lesz magyar házi muzsika és*

3 Az első tíz népdalfeldolgozást Bartók készítette, a következő tízet Kodály.

a magyar család zenélése nem éri be a legalacsonyabb rendű külföldi kupléval, belföldi népdalgyári portékával. Mikor nemcsak a ritkaságok néhány kedvelője tudja majd, hogy másféle „magyar népdal” is van a világon, mint a „Ritka búza” és az „Ityóka- pityóka”. (Bartók, 1980, 99-100. p.)

Bartók Béla pedagógiai munkásságát összefoglalva egyértelműen kitűnik mennyire fontosnak tartotta, hogy a gyermekek és a széles közönség egyaránt megismerje a saját népe, de a más népek zenéjét is. A különböző népek zenéinek jellegzetes dallam- és hangzásvilága, ritmikája, alapelvei nemcsak az eredeti népdalokat feldolgozó műveiben, de szerzeményeinek döntő többségében jelen vannak. Megközelítőleg minden harmadik Bartók kompozíció tartalmaz népdalfeldolgozást, vagy legalább népdal témájú motívumot. A népzene tehát Bartók szinte egész életművében jelen van, jelentős mértékben épp edukációs szándékkal, hirdelve a magyar és a más népek iránti szeretetét. Ebben a szellemben nevelte a gyermekeket, az ifúságot, a széles közönséget. Ez a pedagógiai üzenete a 21. században is él és aktuális.

Bartók művészi, népzene gyűjtői, zenepedagógiai munkásságának kapcsolódási pontjai a mai Szlovákiával

Bartók Bélát a mai Szlovákia területéhez számos kapcsolat fűzte családi, népzene kutatói, pedagógiai, művészi szempontból egyaránt. Édesanyja Bartók Béláné, született Voit Paula családja a régi pozsonyi családok közé tartozott, második felesége, Pásztory Ditta is Rimaszombatból származott. A Bartók család Pozsonyban 1894-ben telepedett le. Az ifjú Bartók a pozsonyi Királyi Katolikus Gimnázium diákjaként végezte középiskolai tanulmányait, ahol 1899-ben érettségizett. Ismert zongoraművészként nagy sikerrel szerepelt kilenc alkalommal Pozsonyban, ötször Kassán, kétszer Eperjesen, egy-egy alkalommal pedig Losoncon, Rimaszombatban, Komáromban. A Liszt Ferenc Zeneakadémián szlovákiai tanítványokat is tanított, ők nevezetesen Albrecht Sándor, Gáfforné Magyar Ilonka, Németh István László (1945 után Németh-Šamorínsky) és Pásztory Ditta. Bartók a mai Szlovákia területén 1904 – 1918 között több mint negyven községben, Nyitra-, Komárom-, Hont-, Zólyom megyében, illetve a Garam folyó folyásának északi részén jegyzett le magyar és szlovák népdalokat, jelentős részüket fonográffal is. Rendszeres és szlovákiai gyűjtéseit 1906-ban kezdte meg kisebb gömöri

községekben.⁴ 1914 és 1918 között Bartók kizárólag szlovák népdalok gyűjtésére fókuszált, előbb Hont megyében, majd Zólyom megyében, valamint Besztercebányáról elindulva a Garam völgyének falvaiban, követve a szlovák népi hagyományok és ősi kultúra irányvonalát, megismerve a szlovák népzene egyik legöregebb és legértékesebb rétegét, a „valach ősi pásztori kultúrát”. Szlovákia területén Bartók 1906 és 1918 között összességében több mint 3400 szlovák népdalt gyűjtött több mint 4000 szöveggel. A szlovákiai népdalgyűjtésének eredményeit tudományosan mindenekelőtt a *Szlovák népdalok* három kötetében dolgozta fel.⁵ Az összegyűjtött népdalok Bartók kompozíciós munkájában is fontos szerepet kaptak. Szlovák népdalok forrásai azonosíthatóak a *Négy szlovák népdalban* (1907, 1917-ből) a *Tizennégy zongoradarabban* (1908 [14 bagatell op. 6.]), a *Tíz könnyű zongoradarabban* (1908), a *Gyermekeknek 3. és 4. kötetében* (1908-1909), a *Falun* c. kórusműben (1924), a *44 duóban két hegedűre* (1931). Szlovákiai magyar népi dallamok azonosíthatók a *Tizenöt magyar parasztdal* (1914-1918), a *Gyermekeknek 1. és 2. kötetében* (1908-1909), a *Húsz magyar népdal* (1929) c. szerzeményeiben.

Bartók Béla pedagógiai elveinek és műveinek helye és szerepe a közoktatásban, Szlovákiában a 21. században

Bartók Béla alkotómunkássága, zenepedagógiai elvei és egyes zeneművei a szlovákiai közoktatásnak is részét képezik. Így mindenekelőtt a szlovákiai kisebbségi, azaz magyar tannyelvű iskolák oktatási rendszerében követhetők nyomon a zenei nevelés tantárgy tanterveiben, illetve tankönyveiben, amelyeket alább foglalkunk össze:

Szlovákiában az oktatás és nevelés alapvető irányvonalait az Állami Oktatási Program (ÁOP) határozza meg, amely a köznevelés legmeghatározóbb dokumentumának tekinthető. Ez a keretszabályozás rögzíti a nevelés-oktatás alapelveit és célrendszerét, rögzíti a művelődési standardokat és

4 Itt találkozott a szlovák népzene jellegzetes modális hangsoraival, így a líd és a mixolíd hangsorral, amelyek később zenei nyelvének egyik jellegzetes vonásává váltak.

5 E terjedelmes tanulmány a szerző halála után látott napvilágot. Az első kötet 1959-ben jelent meg, a második 1970-ben, a harmadik pedig több mint fél évszázaddal a szerző halála után, 2009-ben.

kulcskompetenciákat, valamint kijelöli a műveltségi területek követelményeit. A művészeti nevelés kereteit szintén e dokumentum fekteti le a *Művészet és kultúra* műveltségi területen keresztül, szervesen kapcsolódva az egyes tantárgyak és alterületek rendszeréhez. A szabályozás az oktatás minden szintjére kiterjed: az óvodai neveléstől kezdve az alsó és felső tagozaton át egészen a középfokú oktatásig. Külön figyelem kerül a művészeti alapiskolák speciális képzési rendjére is. Nem utolsó sorban említendő az élethosszig tartó tanulás (*Life Long Learning*) is, illetve annak koncepciójába illeszkedő nonformális és informális nevelési folyamatok.

A következőkben azokat a Bartók műveket térképezzük fel, amelyek az ÁOP szerint az oktatás nevelés egyes szegmenseiben, szintjein konkrétan javasoltak pedagógiai alkalmazásra.

A **Művészeti Alapiskolák** képzésében a következő Bartók művek javasoltak a Zeneelmélet és Zongorajáték szakon:

Zeneelmélet: *percepciós tevékenységek*

A zenehallgatás javasolt szempontjai: a zeneművek és a népdalok hangulata, dinamika, tempó, dúr és moll hangnemek, pentaton dallamok, táncok, metrumok, a hangszerek egyes hangszínei és jellegzetességei. Zenehallgatásra javasolt művek: *44 duó két hegedűre*, *Gyermekeknek*, *Mikrokozmosz*, *Szonáta két zongorára és ütőhangszerekre*.

Zongorajáték: A zongorajáték oktatásának egyes területei (ÁOP felosztása):

- Skálák-akkordok;
- Iskolák-etüdök-technikai gyakorlatok (*Mikrokozmosz*);
- Zeneművek polifónikus elemekkel (*Mikrokozmosz*);
- Előadási darabok és népdalok (*Gyermekeknek*, *Mikrokozmosz*, *10 könnyű zongoradab*);
- Négykezes művek (*Mikrokozmosz*⁶);
- Improvizáció;
- Lapróljátás;

6 A Mikrokozmosz 6 kötetében nincs négykezes darab, két 2 zongorára írott van; ill. a szerző átírata *7 darab a Mikrokozmoszból 2 zongorára* címmel.

Javasolt művek – válogatás a művekből:

Gyermekeknek I. (1. évfolyam), II. kötet (2. évfolyamtól 7. évfolyamig)

Mikrokozmosz I. (1. évfolyam), II.-III. kötet (2-3. évfolyam), III.-IV. kötet (5.-7. évf.)

10 könnyű zongoradarab, válogatás (2-5. évf.)

Vázlatok, válogatás (4-7. évf.)

Szonatina (5-7. évf.)

Szlovákiában a közoktatásban az ÁOP szerint⁷ **az alapszintű (primáris) képzés (1-4. évfolyam) és az alsó középszintű (szekundáris) képzés (5-8. évfolyam)** keretén belül a **Zenei nevelés** tantárgy képviseli az általunk vizsgált műveltségi területet, a hozzá tartozó hat alterülettel: ritmustevékenységek, vokális, hangszeres, percepció, zenés-mozgásos, zenés-drámai tevékenységek. A magyar tannyelvű alapiskolákban alkalmazott zenei nevelés tankönyvekben⁸ a következő Bartók művek találhatók:

Ritmustevékenységek, vokális és hangszeres tevékenység alterületekhez kapcsolódó zenei anyag:

magyar népdalok, helyenként konkrét megjelöléssel „Bartók” vagy „Bartók gyűjtéséből” 2-8. évfolyam.

7 Az ÁOP alapján a Szlovákiában működő iskolák működését – ide értve a nemzetiségi (jelen esetben a magyar tannyelvű) iskolákat is – nyolc műveltségi terület és az azokhoz szervesen kapcsolódó tantárgyak rendszere határozza meg. Az ÁOP nyolc műveltségi területe és az azokhoz kapcsolódó tantárgyak rendszere az elemi (primáris) képzésben: 1. Nyelv és kommunikáció: *Szlovák nyelv és irodalom; Nemzeti kisebbség nyelve és irodalma; Angol nyelv*; 2. Matematika és információval való munka: *Matematika; Informatika*; 3. Ember és természet: *Környezetismeret; Természetismeret*; 4. Ember és társadalom: *Környezetismeret; Honismeret*; 5. Ember és értékek: *Etikai nevelés; Hitoktatás*; 6. Ember és a munka világa: *Munkára nevelés; Művészet és kultúra: Zenei nevelés; Képzőművészeti nevelés*; 8. Egészség és mozgás. A *Zenei nevelés* tehát a 7. műveltségi területhez tartozik, amelyben az egyes zenei tevékenységek további hat alterületet ölelnek fel. Ezek: *Ritmikus tevékenységek; Vokális tevékenységek; Hangszeres tevékenységek; Percepció tevékenységek; Zenés mozgásos tevékenységek; Zenei-drámai tevékenységek*.

8 ORSOVICS, Y. 2004. *Zenei nevelés az alapiskola 1., 2. osztálya számára*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo; ORSOVICS, Y. 2005. *Zenei nevelés az alapiskola 3., 4. osztálya számára*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo; LUKOVICS, M. 2004, 2005. *Zenei nevelés az alapiskola 5., 6. osztálya számára*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo; STIRBER, L. 2004, 2005. *Zenei nevelés az alapiskola 7., 8. osztálya számára*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.

Zenehallgatásra javasolt Bartók művek:

- 1. évfolyam: Bartók neve semmilyen vonatkozásban nem jelenik meg
- 2. évfolyam: *Gyermekeknek I. kötet: Szegény legény vagyok én; Cipő-sütés* c. kórusmű
- 3. évfolyam: *Gyermekeknek I. kötet: 5. Játék*
- 4. évfolyam: *C-dúr rondó*
- 5. évfolyam: *Este a székelyeknél (zongora), Négy szlovák népdal vegyeskarra és zongorára*
- 6. évfolyam: Bartók neve semmilyen vonatkozásban nem jelenik meg
- 7. évfolyam: *Magyar népdal Bartók nagymegyeri gyűjtéséből: Összeültek az izsapi lányok*
- 8. évfolyam: *Magyar népdalok Bartók gyűjtéséből, ismételés*

Bartók Béla életrajza, alkotómunkássága részletesen az 5. évfolyam tankönyvének anyaga, részletes ismételés pedig a 7. évfolyam tankönyvében található.

Az összefoglaltak alapján tehát megállapítható, hogy Bartók Béla életével, alkotómunkásságának egyes jelentős momentumai, válogatott zeneműveivel a szlovákiai közoktatásban résztvevő tanulók találkoznak, foglalkoznak és az alpműveltséghez szükséges ismeretanyaggal fundamentális szinten megismerkednek.

Bartók Béla művészi hagyatéka, zenenevelői öröksége Szlovákiában a 21. században

Bartók Béla művészi, népzenei, zenenevelői üzenetét Szlovákiában évtizedeken át különböző fórumokon, kulturális, művészi és társadalmi rendezvényeken éltetik és ápolják mind a mai napig. Az alkotó eszmei örökségének megőrzésében – elsősorban a magyar lakta régiókban – oktatási intézmények, társaságok és zenei együttesek vállalnak kulcsszerepet. Az alábbiakban e szerteágazó munka legfontosabb állomásait mutatjuk be, a teljesség igénye nélkül.

Bartók művészetét, szlovákiai kapcsolatait és eszmei hagyatékát hivatott felidézni és ápolni a **Bartók Béla Zenei Találkozó** és az **Hommage à Bartók** konferencia és emlékhangverseny, amelyek a Szlovákiai Magyar Zenebarátok

Társasága (SzMZT) szervezésében valósultak meg.⁹ A SzMZT kiemelt feladatai közé tartozik konferenciák, szimpóziumok, fesztiválok szervezése, illetve egyes kulturális rendezvényeken való közreműködése. A társaság *célja és küldetése* mindenekelőtt a szlovákiai magyar zenei élet ápolása, hozzájárulni a zenekultúra és a kórusmozgalom terjesztéséhez Szlovákiában, valamint népszerűsíteni azon kiemelkedő magyar zenei személyiségek művészetét és zenei üzenetét, akiknek az élete és alkotómunkássága Szlovákia egyes régióihoz, helységeihez kötődött. Így mindenekelőtt *Bartók Béla*, *Kodály Zoltán*, *Kadosa Pál*, továbbá *Liszt Ferenc* és *Erkel Ferenc*, akik életének egyes mozzanatait szintén összefüggésben álltak a mai Szlovákia területével. E célt követve jöttek létre a társaság rendezvényei, mint a *Bartók Béla Zenei Találkozó*, az *Hommage à Bartók* konferencia és emlékhangverseny, a *Kadosa Pál Zongoraverseny*; valamint átvette a *Csengő Énekszó* ifjúsági kórusfesztivál szervezését is, és mint társszervező bekapcsolódott a *Kodály Napok* kórusfesztivál szervezésébe, amelyek mára már hagyományörzővé váltak (Csehi, 2010; Kiss-Csehiová, 2024).

A ***Bartók Béla Zenei Találkozót*** (BBZT) a társaság öt alkalommal szervezte és valósította meg különböző intervallumokban. E többnapos rendezvény célja felidézni Bartók Béla szellemét, azokat a szlovákiai helyeket követve, amelyeket maga Bartók is személyesen meglátogatott. A találkozó gazdag és sokrétű programjával jelentős zeneművészi és zenepedagógiai küldetéssel bír és a lehető leg szélesebb zenei táborot mozgósítja. A rendezvény minden évfolyama az *ünnepélyes nyitóhangversennyel* kezdődött, hazai és külföldi előadók, művészek, kórusok, együttesek közreműködésével. A *Fiatal Tehetségek Pódiuma* a fiatal tehetségekre fókuszáló hangverseny, amely keretén belül hazai tehetségek kaptak lehetőséget bemutatkozásra az iskolai oktatás alapfokától kezdve a középiskolai, illetve egyetemi szintekig. A többnapos rendezvény elmaradhatatlan „zenenevelői” része az *Utam Bartókhoz* középiskolások zenei vetélkedője, melyet a társaság eddig megvalósult öt évfolyamában a szlovákiai magyar tannyelvű középiskolák diákjai számára hirdetett

9 A SzMZT 1990-ben alakult Pozsonyban. A Szlovákiai Társadalmi és Közművelődési Szövetség – Csemadok keretében működik és 2013-ig Dr. Duka-Zólyomi Emese (1944-2017) töltötte be az elnöki posztot, aki muzikológus, könyvtáros, karnagy, zenetanár, a pozsonyi Egyetemi Könyvtár zenei részlegének vezetője, a szlovákiai magyar zenei és kulturális élet kiemelkedő alakja volt.

meg. A versenyben háromtagú csapatok vettek részt. A vetélkedőnek minden alkalommal egy előre meghatározott központi témája volt, a zenei élet aktualitásaihoz, évfordulóikhoz kapcsolódva. A többnapos zenei találkozó szerves része a *zenei szimpózium, ill. konferencia* is, melyen a zenei élet elismert hazai és külföldi személyiségei tartottak ezidáig értékes előadásokat. A *Bartók Béla Zenei Találkozó* öt megvalósult évfolyamának helyszínei és időpontjai:

- Rév-Komárom (1991), ahol Bartók 1924-ben hangversenyt adott a Kultúrpalota dísztermében.¹⁰
- Ipolyság (1994), ahol Bartók kiemelkedően jelentős népzene gyűjtést végzett.¹¹ A BBZT 2. évfolyama Bartók emléktáblájának leleplezésével zárult, amely a Bartók téren található Ipolysági Művészeti Alapiskola épületén kapott helyet.
- Losonc (1997), ahol Bartók 1924-ben hangversenyzett.¹²

10 Bartók Béla Rév-Komáromban 1924. február 5-én adott hangversenyt. A koncertre a Jókai Egyesület szervezésében került sor a Kultúrpalota (későbbi Dunamenti Múzeum) nagyszínpadon. A programban D. Scarlatti, L. van Beethoven, J. Brahms, F. Chopin, C. Debussy művei szerepeltek, valamint válogatások Bartók saját szerzeményeiből.

11 Bartók Ipolyságon gazdag népdalgyűjtőmunkát folytatott. Zenefolklorisztikai szempontból az 1910-es hangszerek gyűjtése jelentős, amikor figyelmét a magyar népdalok és a magyar népi hangszerek zene felé fordította. „(...) Ipolyságon b. Szokoly Alajos, megyei levéltáros tette lehetővé a gyűjtést nagy áldozatkészséggel. Kanásztü-lök-versenyt és még külön dudar-versenyt is rendezett (...) Hívásra össze is gyűlt vagy 10 tü-lkös és 5 dudás – egy-némelyikük egyszemélyben mind a kettő. Micsoda látvány: amint összes kanász-készségeikkel felszerelve vonulnak fel: cifra szűr a vállukon, hónuk alatt a díszes dudar, kezükben a tü-lök, a remekbe kivert kanásztutor. Aligha fogunk még valaha együtt 5 dudást látni, és Ipolyság piacra sem fog egyhamar olyan dudalást hallani, amelyet ezek akkor rendeztek. A munka komolyabb része persze a verseny után következett, amikor a tü-lkösök és dudások egyenként kerültek a fonográf felé (...)” Az élményekben gazdag ipolysági hangszerek muzsikálás és az azt követő fonográf-felvétel (melynek elbeszélése Móra Ferenc: A honti igricek c. művében olvasható) Bartók zenetudományi és zeneszerzői munkájában is helyet kapott. Zenetudományi cikksorozatát írt a hangszerek zene vizsgálatairól, amely 1911-12-ben jelent meg az Ethnographia című kiadványban *A magyar nép hangszerei* címmel két részben (1. része a kanásztü-lökkel kapcsolatos témát tárgyalja, a 2. rész a dudar tematikáját), míg a következő jelentős tanulmány a Zenekölönyben látott napvilágot a *Hangszerek zene folklórja Magyarországon* címmel négy részben. Az Ipolyságon gyűjtött népi dallamok kompozíciós munkája leginkább a Tizenöt magyar parasztdalban tükröződik.

12 Bartók 1924. február 9-én látogatott Losoncra a hangversenyzés szándékával. Műsorában D. Scarlatti, L. van Beethoven, J. Brahms, F. Chopin, C. Debussy művei szerepeltek, valamint saját kompozíciói közül is válogatott.

- Ipolytság (2001), immár második alkalommal adott otthont a Bartók Zenei Találkozóknak, felidézve Bartók 1910-ben abszolvált eredményes népzenei gyűjtését.
- Rimaszombat (2006), a BBZT 5. évfolyama abba a szlovákiai városba látogatott, ahol Bartók Béla második feleségével, Pásztor Dittával adott közös hangversenyt 1924-ben.¹³ Az 5. BBZT kiemelt ünnepi részét a *Bartók emléktábla ünnepélyes felavatása* képezte, amely a Tatra szálló falán, Rimaszombat főterén kapott méltó helyet. A BBZT 5. évfolyam egyben ünnepélyes és méltóságteljes hangulatban zárult, nevezetesen a Rimaszombati köztemetőben, ahol a rendezvény résztvevői koszorúzás formájában tiszteletüket rótták le Pásztor Ditta szüleinek sírjánál.

A Bartók Béla Zenei Találkozó eddig megrendezett öt évfolyama jelentős mértékben népszerűsíti Bartók zenei üzenetét Szlovákiában, továbbá a fiatal generációk aktív bevonásával lehetőséget biztosít a hazai zenésztelhetségek bemutatkozására, művelésére is. A rendezvény sokrétű és színes zenei programkínálatával az igényes, de népszerű és értékes kulturális rendezvények sorához csatlakozott.

Hommage à Bartók – konferencia és hangverseny

A Szlovákiai Magyar Zenebarátok Társasága Bartók Béla művészete és alkotómunkássága iránti tiszteletét szándékozta kifejezni, amikor születésének 125. évfordulója alkalmából 2006-ban Pozsonyban megrendezte az *Hommage à Bartók* konferenciát és emlékhangversenyt. A konferencián értékes témák hangzottak el jeles magyarországi és hazai előadók, zenetanárok, művészek előadásában (Duka-Zólyomi Emese, a társaság elnöke; Csehi Ágota, Popély Gyula, Mészáros András egyetemi tanárok, a konferencia vendégelőadója pedig Földes Imre volt, a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem nyugdíjas professzora). A konferenciát Bartók emléktáblájának megkoszorúzése követte a Bartók család Kórház utcai házában falán. A Bartók emléknapot, illetve konferenciát hangverseny zárta, melynek ünnepi hangulatát a

¹³ Bartók második felesége *Pásztor Ditta* (1903-1982) Rimaszombatról származott. Az 1923-as tanévben tanult zongorázni Bartók vezetésével a budapesti Zeneakadémián, és ebben az évben lett a felesége.

pozsonyi Mirbach Palota festői környezete emelte. A hangversenyen Bartók művek hangzottak el előbb fiatal hazai tehetségek, majd neves előadók tolmácsolásában. Az *Hommage à Bartók* konferencia és emlékhangverseny méltóságteljes megemlékezési lehetőséget biztosított Bartók szelleme és művészete előtt, és egyben feledhetetlen élményt nyújtott a hazai közönségnek.

A SZMZT gazdag kulturális és edukációs tevékenysége mellett a Bartók-i szellem örökségének és népszerűsítésének céljával további kulcsfontosságú rendezvények, emléktábla és szobor avatások, domborművek, névfelvételek, koszorúzások, emlékhangversenyek is megvalósultak és megvalósulnak Szlovákiában.

A 2006-ban Rimaszombatban felavatott Bartók Béla és Pásztory Ditta emléktáblán kívül (a főtéren álló Tatra szálló falán), amely alkotója Bartusz György szlovákiai szobrászművész, valamint az 1994-ben Ipolyságon felavatott Bartók emléktáblán kívül a Művészeti Alapiskola falán elhelyezve, még további szlovákiai városok is büszkélkedhetnek a Bartók-i szellem megőrzésének ilyen jellegű vizuális bizonyítékával. Így mindenekelőtt a főváros, Pozsony, ahol két Bartók emléktábla is megtekinthető. Az első emléktábla a mester pozsonyi éveire emlékeztető márvány dombormű a Spítalska utcában (Ladislav Snopek szlovák képzőművész 1971-ben készült alkotása), a második emléktábla Dusan Kuzma 1956-os alkotása pedig Bartók pozsonyi diákéveire emlékeztet a Klariszki-nál (a belváros történelmi része).

Bartók Béla 1924-es hangversenyét Komáromban a Duna-menti Múzeum, volt Kultúrpalota falán elhelyezett Bartók emléktábla tanúsítja, Darázs Rozália felvidéki szobrászművész alkotása, melyet 1990-ben ifj. Bartók Béla megítéltető jelenlétében avattak fel. Komáromban 2024-ben nagyszabású emlékhangversenyt is rendeztek a mester komáromi hangversenyének 100. évfordulója tiszteletére, a hangverseny körülményeit felidéző előadással és azt követő ünnepi hangversennyel neves előadók, művészek, kórusok részvételével.

Bartók alkotótevékenységét a mai Szlovákia területén hirdeti Nagymegyer városa is. 1992-ben Bartók Béla mellszobrát avatták fel, Lipcsey György alkotását, amelyet Bartók fia, ifj. Bartók Béla leplezett le. A város főtere is Bartók Béla nevet kapta. A fiatalabb generáció soraiban történő tisztelgést és Bartók hírnevét népszerűsítve a helyi magyar tannyelvű alapiskola 2000-ben felvette a Bartók Béla Magyar Tannyelvű Alapiskola nevet.

A fentiekben alapján egyértelműen megállapítható, hogy Bartók Béla gazdag és széles spektrumú alkotómunkássága, népzene gyűjtője, népzene kutatója, művészi és zenepedagógiai hagyatéka, szellemi öröksége Szlovákiában ma is él, üzenete és relevanciája a 21. században is aktuális és töretlen. Feltett szándékunk ezt a hagyományt ápolni és tovább adni a következő generációknak, kimutatva minden igyekezetünkkel, tevékenységünkkel Bartók Béla iránti tiszteletünket. E szellemi örökség gondozása és átörökítése a jövő generációi számára alapvető törekvésünk, amellyel nem csupán a bartóki elvek előtt tisztelgünk, hanem hálánkat is kifejezzük az életmű gazdagságáért.

Irodalom

BARTÓK Béla (1980). *Bartók Béla írásai 1.* Zeneműkiadó, Budapest

BARTÓK Béla (1980). *Mikrokozmosz.* Zeneműkiadó, Budapest

CSEHI Ágota (2010). *20 éves a Szlovákiai Magyar Zenebarátok Társasága.* Csemadok Országos Tanácsa, Pozsony

CSEHI Ágota (1994). *Bartók Béla és a Felvidék.* Komáromi Lapok, Komárom

FRANK Oszkár (1994). *Bartók és a gyermekek.* Tankönyvkiadó, Budapest

FRANK Oszkár (1994). *Bevezető Bartók Mikrokozmoszának világába.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest

KISS Beáta – CSEHIOVÁ Ágota (2024). *A (Cseh)Szlovák Rádió Magyar Adásának gyermekek és ifúság számára készült zenés műsorai: Fókuszban az Utam Bartókhoz – vetélkedő.* International Conference of J. Selye University, 16. DOI 10.36007/506202024.139. Komárno (Slovensko): Univerzita J. Selyeho, 2024. ISBN 978-80-8122-506-2, s. 129-137 [online]

KODÁLY Zoltán (1974). *Visszatekintés I.* Zeneműkiadó, Budapest

SZÉKELY Júlia (1978). *Bartók tanár úr.* Kozmosz Könyvek, Budapest

VESZPRÉMI Lili (1976). *Zongoraoktatásunk története.* Zeneműkiadó, Budapest